

Et overset arbejde af Troels-Lund

Bidrag til dansk kulturhistories historiografi

Af Henrik Gjøde Nielsen

Om Troels-Lund og opdagelsen af den kulturhistoriske tradition

Der har i de senere år kunnet iagttages en stigende interesse for dansk kulturhistorie i almindelighed, og, endog i de seneste måneder, en stigende interesse for kulturhistorikeren Troels Frederik Troels-Lund (1840–1921) i særdeleshed.

Denne interesse for Troels-Lund har bl.a. givet sig udslag i en række publikationer, i hvilke Troels-Lund indtager en mere eller mindre central plads.¹ Til forskel fra de ældre behandlinger af Troels-Lund's forfatterskab, der primært placerede Troels-Lund som outsideren i dansk historievitenskaber, er der i de nyere arbejder en mere udpræget tendens til at fremhæve Troels-Lund som grundlæggeren af en kulturhistorisk tradition,² og på forskellig måde placere og behandle Troels-Lund som en videnskabsintern faktor, og ikke blot som den der stod udenfor.

Man er med andre ord ved at »opdage« en kulturhistorisk tradition i dansk historievitenskab, på linie og kronologisk samtidig med den kildekritiske, Erslev'ske tradition, idet man daterer kulturhistoriens gennembrud i Danmark til 1880'erne og 1890'erne,

og i samme åndedrag nævner Troels-Lund som foregangsmanden.³

Interessen for Troels-Lund's forfatterskab har, både før og nu, primært samlet sig om to punkter: Dels hans monumentale hovedværk, om næsten ethvert aspekt af det daglige liv i renæssancen, »Dagligt Liv i Norden i det 16. Aarhundrede«, der udkom første gang i 14 bind i perioden 1879 – 1901, og som indtil nu er publiceret i 6 udgaver, dels Troels-Lund's videnskabsteoretiske redegørelse, »Om Kulturhistorie«. I dette lille skrift, der blev udgivet i 1894, søger Troels-Lund at imødegå den preussiske professor Dietrich Schäfer's ensidige hævden af statshistorien, den politiske historie, og argumentere for kulturhistoriens, d.v.s. »dagliglivets historie«, primært i.f.t. statshistorien. »Om Kulturhistorie« er polemisk forbilledligt, men videnskabeligt ensidigt; dertil kommer, at skriftet overvejende er skrevet i en defensiv form.

I både den uhyre mængde mindre arbejder, der er skrevet om Troels-Lund,⁴ og i de til dato eneste større arbejder om forfatter-skabet, nemlig Knud Fabricius' bog »Troels-Lund«, 1921, og Niels Kjeld Thorsen's upublicerede specialeafhandling »Troels-Lund og hans historiesyn«, Aarhus Universitet, 1972, har man imidlertid ganske overset, at Troels-

Henrik Gjøde Nielsen, f. 1960. Stud. mag. ved AUC.

Denne artikel tager udgangspunkt i en del af min specialeafhandling: Kulturhistorien og Historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859 – 1921. Historiestudiet, Aalborg Universitetscenter, 1989. Afhandlingen blev udarbejdet under vejledning af lektor Knud Knudsen, og afleveret d. 9/1 1989. Den mundtlige fremlæggelse fandt sted d. 2/2 1989; censor var professor Lorenz Rerup.

1. Således f.eks. Bolvig, 1988. Eriksen, 1988. Stoklund, 1987. Stoklund, 1988. Svendrup, 1987. Tandrup, 1987. Hauge og Horstbøll, 1988. Vestergaard, 1988. Wåhlin, 1988. Poulsen, 1988.
2. Således f.eks. Stoklund, op. cit., 1987, s. 18. Poulsen, op. cit., s. 28.
3. Således f.eks. J. Chr. Manniche, 1982, s. 179.
4. Jvf. Nielsen, 1989, s. 204–226. Der er i hovedsagen tale om småskrifter, der mere eller mindre grundigt behandler enkeltaspekter af Troels-Lund's forfatterskab.

Lund, 7 år efter udgivelsen af »Om Kulturhistorie«, og samme år som han afsluttede sit enorme, men kildekritisk set gennemgående uvederhæftige hovedværk, publicerede en langt mere manifest programerklæring, nemlig leksikonartiklen »Kulturhistorie«, 1901.⁵ Det er dette hidtil oversete, videnskabeligt ensidige men historiografisk interessante arbejde af Troels-Lund, der er genstand for analyse i denne artikel.

Man kan med rette undre sig over, at Troels-Lund's leksikonartikel om kulturhistorie er oversat i de hidtidige arbejder om Troels-Lund. Ikke blot er denne artikel et centralt element til forståelse af Troels-Lund's forfatterskab, men bør også betragtes i.f.t. dansk historievidenskabs udvikling generelt. Der er således ikke blot tale om Troels-Lund's personlige, videnskabsteoretiske, og ikke specielt leksikalske, manifest, der er mere afklaret end »Om Kulturhistorie«, og som kan læses som en definitiv og overlegen formulering af Troels-Lund's historie- og videnskabssyn,⁶ men også om et arbejde, der påkalder sig bredere, historiografisk interesse, på linie med Kristian Erslev's artikel »Historie«, i samme leksikon,⁷ der ret ofte er blevet behandlet, i forbindelse med kortlægningen af den kildekritiske tradition, og som iøvrigt er af omtrent lige så manifest og programmatisk karakter, som Troels-Lund's arbejde.

De holdninger, som Troels-Lund giver udtryk for i kulturhistorieartiklen, kom til at stå i skyggen af hovedudviklingen i dansk historievidenskab. Når det er interessant at fremdrage artiklen nu, er det således ikke blot p.g.a. dens betydning for forståelsen af Tro-

els-Lund, men også af betydning for belystningen af det kulturhistoriens gennembrud, som man i vore dage stadigt hyppigere taler om.

Troels-Lund og Salmonsens Leksikon

I 1893 blev Troels-Lund medlem af den faste medarbejderstab på »Salmonsens store illustrerede Konversationsleksikon«. Til dette leksikon, der i første udgave udkom i 19 bind, fra 1893 til 1911, skrev Troels-Lund, foruden kulturhistorieartiklen, en række bidrag af forskelligt omfang og om forskellige emner, primært artikler dels om sæder og skikke, dels af biografisk karakter. Lige som kulturhistorieartiklen, er heller ikke Troels-Lund's øvrige bidrag blevet inddraget i de tidligere behandlinger af forfatterskabet.

Når der ses bort fra kulturhistorieartiklen, påkalder Troels-Lund's leksikalske forfatterskab sig da heller ikke den store interesse. De bærende elementer i leksikonartiklerne møder man ofte i næsten hele Troels-Lund's forfatterskab, f.eks. i form af betoningen af en skiks udbredelse fra samfundets øvre til de nedre lag, og i idéen om, at i det mindste elementer af gamle skikke kan genfindes hos Norden's bønder i det 19. århundrede. En del af de artikler, man ville forvente skrevet af Troels-Lund, er skrevet af Bernhard Olsen, der iøvrigt hyppigt henviser til værker af Troels-Lund.⁸

Af de i alt 22 leksikonartikler, som Troels-

5. Troels-Lund: Kulturhistorie. I: Salmonsens store illustrerede Konversationsleksikon. Forlagt af Brødrene Salmonsens. København, 1901. XI. Bd., s. 64-67. Revideret af Knud Fabricius i 2. udg. af Salmonsens Leksikon, 1923, Bd. XIV, s. 883-887. Af hensyn til analysens præcision i.f.t. Troels-Lund's forfatterskab, anvendes her 1. udg. Kulturhistorieartiklen er iøvrigt ikke det eneste oversete arbejde af Troels-Lund. Imidlertid indtager dette p.g.a. dets indhold en særstilling i.f.t. de andre oversete arbejder, der er af mindre betydning. Til disse hører, foruden Troels-Lund's øvrige leksikalske forfatterskab, f.eks. artiklen »Henrik Gerner«, 1892, der end ikke nævnes i Troels-Lund's egne værkfortegnelser.

6. Om den præcise definition af disse begreber, se Nielsen, op.cit., s. 8-9; her udbygges disse i.f.t. Tiemroth's definition og anvendelse, i Tiemroth, 1978, 1980. En nærmere præcisering af disse begreber lader sig ikke formulere inden for denne artikels rammer.

7. Erslev, 1898.

8. Om Bernhard Olsen, direktør for Dansk Folkemuseum, og om hans bidrag til Salmonsens Leksikon, se Rasmussen, 1979, s. 271.

Lund skrev, knytter de 15 an til forhold omkring forlovelse og bryllup, de 6 er overvejende biografiske, til dels rigshistoriske, mens den sidste, »Kulturhistorie«, principielt er at betragte som en videnskabsoversigt. En del af artiklerne, i ændret eller udvidet form, er med i 2. udgave af Salmonsens Leksikon.⁹

Ud over den manglende kontinuitet i emnevalg, og i bidragenes hyppighed, er det bemærkelsesværdigt, at Troels-Lund's sidste artikel i leksikonet er artiklen »Kulturhistorie«, der kom i bd. XI, 1901, 10 år før værkets afslutning. Sandsynligvis betød denne artikel, p.g.a. synspunkter og formulering, at Troels-Lund's bidrag til leksikonet blev uønskede, skønt han også i visse af de senere bind indgår i forfatterlisten.¹⁰

Leksikonartiklen Kulturhistorie – et manifest

Med artiklen »Kulturhistorie« måtte Troels-Lund søge at give en objektiv, videnskabs-historisk oversigt, og definere kulturhistoriens indhold og forhold til specielt statshistorien, den politiske historie, og til andre videnskaber iøvrigt. For at kunne gøre dette, måtte Troels-Lund etablere et mere omfattende og afklaret videnskabssyn, end det han tidligere, specielt i »Om Kulturhistorie«, 1894, havde formuleret; d.v.s. et videnskabssyn, der på den ene side ville være grundforudsætningen for oversigten, og der med i så ringe grad som muligt måtte være præget af dets ophavsmands personlige synspunkter, mens på den

anden side formuleringen af dette videnskabssyn måtte tvinge Troels-Lund til klart for sig selv at bestemme, hvad kulturhistorie er, og hvilken position den indtager i.f.t. andre videnskaber. Resultatet blev en artikel, der både har karakter af leksikalsk oversigt, og er Troels-Lund's personlige, videnskabsteoretiske manifest.

Artiklen indledes med, ret bastant, at fastslå dels kulturhistoriens genstandsområde, dels dens forhold til andre videnskaber.

»Kulturhistorien er Menneskehedens Udviklingshistorie, saaledes som den er foregaaet hele Jorden over under højst forskellige Betingelser. Den Omspænder altsaa alle menneskelige Vilkaar, og som Videnskab indbefatter den alle andre i sig«.¹¹

Imidlertid, fortsætter Troels-Lund, er kulturhistorien af ret ny oprindelse, hvilket skyldes, at dens grundforudsætning, d.v.s. idéen om, at der overhovedet har fundet en udvikling sted, er ret ny.¹² Indtil midten af det 18. århundrede opfattedes menneskehedens historie som et fald¹, et tilbageskridt fra noget bedre, hvilket bl.a. ytrede sig skarpt i kristendommen, i læren om syndefaldet. Imidlertid blev indsigelserne mod Jorden's fortabelse og altings tilbagegang forstærket i det 18. århundrede, hvilket i Europa generelt kom til udtryk i begejstring for »oplysning«¹³. I det 19. århundrede, »Opfindelsernes Aarhundrede«,¹⁴ med dets mange iøjnefaldende fremskridt, er sindene langsomt blevet omdannede, hvilket virker tilbage på såvel udviklingstanken, som på kulturhistorien:

»Uden fuldt at gøre sig Rede for Konsekvenserne tror nu saa godt som enhver paa, at der finder en Udvikling sted, og føler under

9. Udkom 1915–1930 i 26 bind. Jeg har ikke undersøgt, om Troels-Lund leverede nye bidrag til denne udgave, men finder det ikke sandsynligt. De 22 her registrerede artikler er udbyttet af én gennemgang af 1. udg. af Salmonsens Leksikon; der kan således forekomme oversete artikler. En mere omfattende gennemgang af Troels-Lund's leksikalske forfatterskab findes hos Nielsen, op.cit., s. 123–129, s. 190–191.

10. Således Salmonsens Leksikon, XII. og XIII. Bd., lige som Troels-Lund også figurerer i X. Bd., skønt han ikke har signeret, men muligvis usigneret artikler i såvel dette som de følgende bind. Forfatterlisten omfatter kun forfattere til signeret bidrag.

11. Troels-Lund, XI. Bd., 1901, s. 64.

12. *ibid.*

13. *ibid.*

14. *ibid.*

en eller anden Form Interesse for »Kulturhistorie.«¹⁵.

Ringen er, for så vidt angår menneskets opfattelse af dets egen situation, sluttet: Menneskets udvikling har ført det til troen på, at udvikling finder sted. Interessen for denne udvikling må, i.f.t. den indledende definition, ytre sig i interesse for kulturhistorie.

Da denne videnskab således er ret ny, er dens resultater endnu ufuldkomne og begrænsede. Et overblik over det indvundne, eller i det mindste de felter, hvor kulturhistoriske undersøgelser primært er foretaget, formulerer Troels-Lund ved at betragte menneskehedens udvikling ud fra tre synspunkter: 1: Redskaber; 2: Næringsveje og samfundsformer; 3: Åndsliv.¹⁶

***Det første synspunkt, redskaber, indleder Troels-Lund med at pointere, at det er nordiske videnskabsfolk, der har æren for at have påvist udviklingsgangen på dette område, hvor efter udviklingen i redskabskonstruktion og -anvendelse fra stenalderen, over bronzealderen til jernalderen kort skitseres.¹⁷ Den sidste, jernalderen, anføres som en epoke, der kulturhistorisk set vedvarer endnu på Troels-Lund's tid.¹⁸

Det andet synspunkt, næringsveje og samfundsformer, underkastes en lignende fremstilling: Fra jæger-samler-samfund, over nomadesamfund med voksende husdyrhold, til agerdyrkere og menneskets sammenslutning i tætbefolkede, mere komplicerede og specialiserede samfund.¹⁹ Disse sidste opstod først i flodrigerne, ved Nilen, Eufrat, Tigris o.s.v., og førte til, at den moderne samfundsorganisme »Staten« opstod.²⁰ Imidlertid betød denne samfundsform, i disse varme egne, at det enkelte menneskeliv sank i værdi, og at

diktatur blev fristende regeringsform i disse stater, i modsætning til de statsformer, der dannedes under mere barske naturforhold, og i mindre folkerige samfund, f.eks. i Norden, hvor der ifølge Troels-Lund udvikledes trang til selvstændighed og personlig frihed for den enkelte.²¹

Hvad endelig angår det tredje synspunkt, ud fra hvilket Troels-Lund i artiklen betragter menneskehedens udvikling og kulturhistoriens resultater, nemlig åndsliv, så går dette afsnit hurtigt over fra at være en præsentation af undersøgelsesobjekter, til en diskussion af videnskaben selv, og dens forhold til dels den »gamle« historieskrivning, dels kristendommen som absolut værdi, hvormed artiklen svinger tilbage til det historiografiske interessante spor, den i indledningen fulgte.

De kulturhistoriske undersøgelser om »åndsliv« der er foretaget, spænder ifølge Troels-Lund over så forskellige områder som sprog, folkemener, retsbegreber, litteratur, kunst, religion o.s.v.; det kan således være svært at påvise forbindelse eller sammenhæng, og en del af resultaterne af denne forskning er da også omstridte, og endnu kun ved at blive formulerede.²² Imidlertid er det, der fælles karakteriserer denne type kulturhistoriske undersøgelser, den »sammenlignende og Slægtskab søgende« fremgangsmåde, der i modsætning til den tidligere, isolerede undersøgelse har vist sig frugtbar.²³

Mens det kulturhistoriske arbejde i hovedsagen endnu er søgende og samlende, har forskellen mellem »gammel og ny Synsmåde« på to punkter mundet ud i »bestemt Strid og ejendommelig Nydannelse.«²⁴ Her bliver det igen personligheden Troels-Lund, der tager ordet fra leksikonforfatteren. I denne del af

15. *ibid.*

16. *ibid.*

17. *op.cit.*, s. 64–65.

18. *op.cit.*, s. 65.

19. *ibid.*

20. *op.cit.*, s. 65–66.

21. *op.cit.*, s. 66. Denne forskel i »mentalitet«, der ifølge Troels-Lund stadig i det 19. århundrede kan iagttages, bunder således i klimatiske forhold.

22. *ibid.*

23. *ibid.*

24. *ibid.*

diskussionen bliver hovedtemaet fra henholdsvis »Om Kulturhistorie«, d.v.s. staten, og et vigtigt element fra bogen »Livsbelysning«, 1898, der var bd. 13 af »Dagligt Liv i Norden«, og de med denne bog beslægtede værker, d.v.s. opfattelsen af kristendommen, hovedpunkterne for Troels-Lund's angreb.

Ifølge Troels-Lund har den »gammeldags« tankegang halvt stiltiende accepteret, at udvikling og fremskridt er det ledende i menneskets liv, men med dette »våben« i hånd har den gammeldags tankegang »forskanset« sig to steder: For det første hævder denne tankegang, at »Staten« er det højeste udtryk for menneskets virken, og i sig rummer alle former for liv, hvorfor, nu som før, den politiske historie, statshistorien, og ikke kulturhistorien må være den altomfattende. For det andet hævdes, af den gamle tankegang, »den aabenbarede« religion, d.v.s. kristendommen, som den højeste religionsform, efter som kristendommens indhold er Gud's egen åbenbaring.²⁵ I svaret på disse påstande skærper Troels-Lund sine argumenter fra 1894 og 1898; d.v.s. den kritiske holdning til staten og kristendommen. Idet spørgsmålet om kulturhistoriens forhold til politisk, »gammeldags« historie centrerer omkring staten og kristendommen, må den »gamle« nødvendigvis vige for den »nye«. For den »gamle« er staten og kristendommen absolutte, guddommelige begreber; for kulturhistorien, den »nye«, er disse begreber eventuelle forskningsobjekter, som alt andet. Om Gud og Staten siger den nye kulturhistorie:

»Erfaring viser, at der ikke blot eksisterer »Staten« og den ene af Gud aabenbarede Religion, men at der er mange »Stater« og mange Religioner, der paastaa at være aabenbarede af Gud. Stater som Religioner maa da finde sig i at underkastes samme Form for Prøve. De maa kunne bestaa for Sammenligning med, hvad hvert enkelt Menneske forstaar ved Ret og godt. Men Erfaring viser, at selv den højest udviklede Nutidsstat i sit ydre Forhold til andre Stater mener sig, naar gun-

stig lejlighed gives, berettiget til en Optræden, der staar dybt under, hvad der Mand og Mand imellem gælder for tilladeligt. »Du skal ikke begære«, »Du skal ikke stjæle«, »Du skal ikke ihjelslaa« maa alt sammen vige, naar der er mulighed for Erobring. Statens Moral er lavere end Individets. Og hvad den kristne Religion angaar, saa tillægger den ved Læren om evige Helvedstraffe Gud en Tankegang, der blandt Mennesker ville være umulig for Forældre over for deres Børn. Religionens Moral er lavere end Individets. Hverken Stat eller Kirke ere da noget absolut.«²⁶

Efter denne konklusion, der også giver nutidige forhold et interessant perspektiv, afsluttes artiklen, før litteraturoversigten, med en række eksempler på »kulturhistoriske Grundspørgsmaal«, der ikke er, og måske aldrig vil blive, fuldt besvarede, som f.eks. spørgsmålet om menneskehedens oprindelse, forholdet mellem menneskets og naturens forædling, og om hvorvidt den drivende kraft i menneskehedens udvikling er selvopofrende kærlighed, eller magtmenneskets selvhævdning. Skønt der endnu er langt til svaret, så melder den slags spørgsmål sig, ifølge Troels-Lund, ved enhver »dybere kulturhistorisk Undersøgelse«.²⁷ At Troels-Lund her taler af personlig erfaring, viser den masse af immaterielle spørgsmål, han i sit eget arbejde efter hånden følte trænge sig på i en sådan grad, at det betød en kraftig ændring i og udvidelse af forfatterskabet, og dets genstandsområde.

Troels-Lund's historie- og videnskabssyn i 1901

Det videnskabssyn, som Troels-Lund i kulturhistorieartiklen formulerer, er ikke, som det mere afgrænsede historiesyn, der bl.a. blev formuleret i »Om Kulturhistorie«, defineret ved en given periode, eller et givet emne, hvilket i »Om Kulturhistorie«, 1894, vil sige renæssancen og det daglige liv.

25. *ibid.*

26. *ibid.*

27. *ibid.*

Netop fordi kulturhistoriens genstandsområde er hele menneskeheden udviklingshistorie, til alle tider og steder, må denne videnskab opfattes som indbefattende »alle andre i sig«. ²⁸ Kulturhistorien i sig selv er imidlertid betinget af menneskets forestilling om, at udvikling overhovedet har fundet sted. Denne tanke har fundet sin rene form i det kulturhistoriske studium, der jo netop har hele menneskeheden udvikling som genstandsområde. Tanken er: Alt udvikler sig, fremskridtet går mod det bedre, hele tiden og over alt. Denne idé er imidlertid ikke helt blevet accepteret af den »gamle« tankegang, der i staten, d.v.s. på historiens område, og i kristendommen, d.v.s. på religionens område, mener at finde to konstanter: Den første som historiens egentlige, samlende genstandsområde, i modsætning til virkelighedens uoverskuelighed, eller som modvægt mod denne. Den anden som garant for en idé om en bestemt fornuft, mening og sammenhæng i verden, der ikke undergår forandring, ikke er under indflydelse af idéen om udvikling. Imidlertid viser erfaringen, at både Gud og Staten er tvivlsomme moralske og ikke – absolutte værdier, men at disse også undergår forandringer, og lader sig bruge og misbruge af mennesket, og iøvrigt ikke kan stå for en prøve af, hvad den enkelte finder ret og godt. Sin argumentation mod statens primat formulerede Troels-Lund primært i »Om Kulturhistorie«, 1894, mens hans kritiske holdning til kristendommen blev erkendt og formuleret klartest i de værker, Troels-Lund udgav fra 1898 til 1901. ²⁹ Skønt videnskaben, kulturhistorien, er ung, og dens resultater derfor mangelfulde og behæftede med fejl, er essensen, at kulturhistorien omfatter menneskeheden udviklingshistorie til alle tider og steder, og således som videnskab indbefatter alle andre i sig.

Det bærende element i Troels-Lund's kulturhistoriebegreb er udviklingstanken, mens

kulturhistorien defineret i.f.t. stat og religion, og idéen om udvikling, bliver historiens meningsbærende del, og det, der til syvende og sidst definerer historiens nytte. Hverken stat eller kirke er absolutte begreber; det er derimod »udviklingen«, der bærer civilisationen frem, og derfor må være det egentlige forskningsobjekt. Erkendelsen af udvikling betinger det kulturhistoriske studium, der jo indbefatter alle andre videnskaber i sig.

Der er således, m.h.t. grundsynpunkterne, ikke tale om en særlig »objektiv« artikel, men nærmest om et polemisk indlæg mod den »gamle« opfattelse af Gud og Staten, der defineres negativt i.f.t. den »nye«, d.v.s. udviklingstanken, og dermed kulturhistorien.

Til afslutning

Skønt den ovenfor behandlede artikel er lidet omfangsrig, og af uforklarlige grunde overset, er den som nævnt et centralt element til forståelse af såvel Troels-Lund's forfatterskab, som til forståelsen af udviklingen i dansk kulturhistories historiografi. Man kan naturligvis være uenig i de synspunkter, der udtrykkes i artiklen, eller betragte dele af dem som forældede; en sådan uenighed rækker imidlertid ikke ved artiklens historiografiske værdi.

Idéen om den kulturhistoriske tradition, om kulturhistoriens gennembrud i de sidste årtier af det 19. århundrede, er for så vidt en erkendelse af ret nyt dato. Som Troels-Lund's efterfølgere i den kulturhistoriske tradition har man nævnt Hugo Matthiessen ³⁰ og Axel Steensberg; ³¹ andre kunne nævnes, der som disse kan placeres i en mere eller mindre klar sammenhæng med Troels-Lund's værk, med den »tradition« han grundlagde.

I mine indledende bemærkninger hævdede jeg, at en del af den litteratur, der er udkommet så sent som i slutningen af 1988 og

28. op.cit., s. 64.

29. Således Livsbelysning, 1898, Sundhedsbegreber i Norden i det 16. Aarhundrede, 1900, og Livsafslutning, 1901.

30. Poulsen, op.cit., s. 27.

31. Eriksen, op.cit., s. 241–242.

starten af 1989, indicerer en stigende interesse for den kulturhistoriske tradition, og for Troels-Lund. En tradition, i hvilken Troels-Lund var foregangsmand, og som der er givet mange, men overvejende små og spredte bidrag til oplysning af, og som savner en egentlig historiografisk kortlægning, og at blive gjort til genstand for debat, af et omfang som det der er blevet den kildekritiske, Erslev'ske tradition til del. Med den seneste udvikling af genstandsområderne i dansk historiografisk forskning for øje, er denne mangefacetterede kortlægning og debat tilsyneladende ved at komme i gang.

I forlængelse heraf turde det være mindre risikabelt at fremsætte den spådom, at året 1990, 150-året for Troels-Lund's fødsel, vil byde på flere bidrag til kortlægningen af den kulturhistoriske tradition; bidrag, der bl.a. kan tage udgangspunkt i traditionens startpunkt, hos Troels-Lund.

Litteraturliste

- Bolvig, Axel: Anmeldelse af Historikergruppen Fempas: Det arbejdende folks Kulturhistorie. Bd. I. København, SID/Fremad, 1987. I: Historisk tidsskrift. Bind 88, Hæfte 1. Den danske historiske Forening. København, 1988. S. 185-186.
- Eriksen, Mette: Kulturhistorie med plovfurer. Folkehøjskolen og den kulturhistoriske forskning i Danmark. I: Fortid og Nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie. Udgivet af Dansk historisk Fællesforening. Bind XXXV, hefte 3. 1988. S. 230-244.
- Erslev, Kristian: Historie. I: Salmonsens store illustrerede Konversationsleksikon. Forlagt af Brødrene Salmonsens. Kjøbenhavn, 1898. VIII. Bd., s. 963-972.
- Fabricius, Knud: Troels-Lund. Det Schönbergske Forlag. København, 1921.
- Hauge, Hans, og Horstbøll, Henrik (red.): Kulturbegrebets kulturhistorie. Aarhus Universitetsforlag. Aarhus, 1988.
- Manniche, Jens Christian: Den socialhistoriske forskningstradition i Danmark - en kort oversigt. I: Den jyske Historiker. Tema: Dansk Socialhistorie. Den jyske Historiker. Aarhus, 1982. S. 177-182.
- Nielsen, Henrik Gjøde: Kulturhistorien & Historiekunsten. En analyse af Troels-Lund's forfatterskab, 1859-1921. Upubliceret specialeafhandling. Historiestudiet, Aalborg Universitetscenter. Aalborg, 1989.
- Poulsen, Poul E. Porskær: Den kulturhistoriske tradition i Danmark. Troels-Lund, Hugo Matthiessen og 80'ernes kulturhistorie. I: Wåhlin, Vagn (red.): Historien i kulturhistorien. Aarhus Universitetsforlag. Aarhus, 1988. S. 27-43.
- Rasmussen, Holger: Bernhard Olsen. Virke og Værker. Folkelivsstudier 6. Nationalmuseet. København, 1979.
- Stoklund, Bjarne: Hvad er kulturhistorie? Troels-Lund og den kulturhistoriske strid i Tyskland i 1880'erne. Arbejdsrapport 2. Institut for Europæisk Folkelivsforskning, Københavns Universitet. København, 1987.
- Stoklund, Bjarne: Lokal- og kulturhistorien i faghistorisk perspektiv. I: Fortid og Nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie. Udgivet af Dansk historisk Fællesforening. Bind XXXV, hefte 1. København, 1988. S. 81-85.
- Svendrup, Torben: Om Kulturhistorie. I: 1066. Tidsskrift for Historisk Forskning. 17. årg., nr. 4. København, oktober 1987. S. 3-8.
- Tandrup, Leo: Den prostituerede muse. Forlaget Kontrast. Værløse, 1987.
- Thorsen, Niels Kjeld: Troels-Lund og hans historisesyn. Upubliceret specialeafhandling. Aarhus Universitet. Aarhus, 1972.
- Tiemroth, Jens Henrik: Erslev - Arup - Christensen. Et forsøg på strukturering af en tradition i dansk historieskrivning i det 20. århundrede. Institut for samtidshistorie. C.A. Reitzels Boghandel A/S. København, 1978.
- Tiemroth, Jens Henrik: Træk af efterkrigstidens danske historieskrivning. I: Dansk historiografisk projektgruppe: Nyere dansk historieforskning. Bind 1. Rapport fra seminar på Kollokole i dagene 5.-7. sep. 1980. Dansk historiografisk projektgruppe. København, 1980. S. 79-91.
- Troels-Lund, Troels Frederik: Henrik Gerner. I: Vort Forsvar. Nr. 302. D. 17/7 1892.
- Troels-Lund, Troels Frederik: Om Kulturhistorie. I: Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede. Bind I, s. I-XL. Fjerde Udgave. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. København og Kristiania, 1914. Udkom første gang 1894.
- Troels-Lund, Troels Frederik: Dagligt Liv i Norden i det sekstende Aarhundrede. Bd. XIII-XIV. Livsbelysning. Livsafslutning. Fjerde Udgave. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. København og Kristiania, 1914. Udkom første gang henholdsvis 1898 og 1901.
- Troels-Lund, Troels Frederik: Sundhedsbegreber i Norden i det sekstende Aarhundrede. I: Troels-Lund: Historiske Fortællinger. Tider og Tanker. II. Bind, III. Bog. Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. København og Kristiania, 1911. Udkom første gang 1900.
- Troels-Lund, Troels Frederik: Kulturhistorie. I: Salmonsens store illustrerede Konversationslek-

- sikon. Forlagt af Brødre Salmonsens. København, 1901. XI. Bd., s. 64–67.
- Troels-Lund, Troels Frederik, og Fabricius, Knud: Kulturhistorie. I: Salmonsens Konversationsleksikon. Anden Udgave. A/S J.H. Schultz Forlagsboghandel. København, 1923. Bd. XIV, s. 883–887.
- Vestergaard, Torben A.: Kultur i dansk kulturforskning. I: Hauge og Horstbøll (red.): Kulturbegrebets kulturhistorie. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus, 1988. S. 72–94.
- Wåhlin, Vagn (red.): Historien i kulturhistorien. Aarhus Universitetsforlag, 1988.